

NARVAMINNET

Av överstelöjtnant OLOF RIBBBING, Stockholm

EFTER slaget vid Narva lär den på krigsskådeplatsen närvarande franske gesandten, greve Guiscard, ha varit »så surprenerad av denna affairen, att han på några dagar intet kunnat tala».

Man kan lätt finna, att många personer, långt mera omdömesgilla än den nämnde diplomaten, blivit gripna av likartad häpnad. Det var icke blott slagets resultat, som var ofattbart. Även dess anläggning och utförande voro för samtiden obegripliga. Den unge konungen hade som fältherre brutit mot krigskonstens konvensans. Han hade trampat de hårt fastslagna reglerna under sina fötter. Han hade utan vedertagna ceremonier gått till anfall mot en till antalet mångdubbelt överlägsen motståndare, vilken därtill stod i starkt utbyggda försvarsställningar. Och han syntes härvid inte ha gittat följa en enda av de *Regulæ bellorum generales*, som förtidens och samtidens teori byggt upp till segrerns absoluta säkerställande. Men icke desto mindre hade han vunnit den mest fullkomliga framgång, som någonsin kan beskäras en fältherre: att på slagfältet i öppen strid tvinga den vida starkare fienden till oinskränkt underkastelse. Och detta därtill med minimala egna förluster.

Vad var det då som hade skett? Vad var det, som gjort framgången möjlig? — Själva slagets yttre konturer äro för denna tidskrifts läsare med visshet så välbekanta, att ett utförligt referat av händelseförloppet är obehövt. Här må endast erinras därom, att den ryska belägringslinjen framför Narva med båda sina flyglar stöddes mot den buktande Narovaflo den. Jämnlöpande med denna kontravallationslinje drogs till skydd mot undsättningsför-



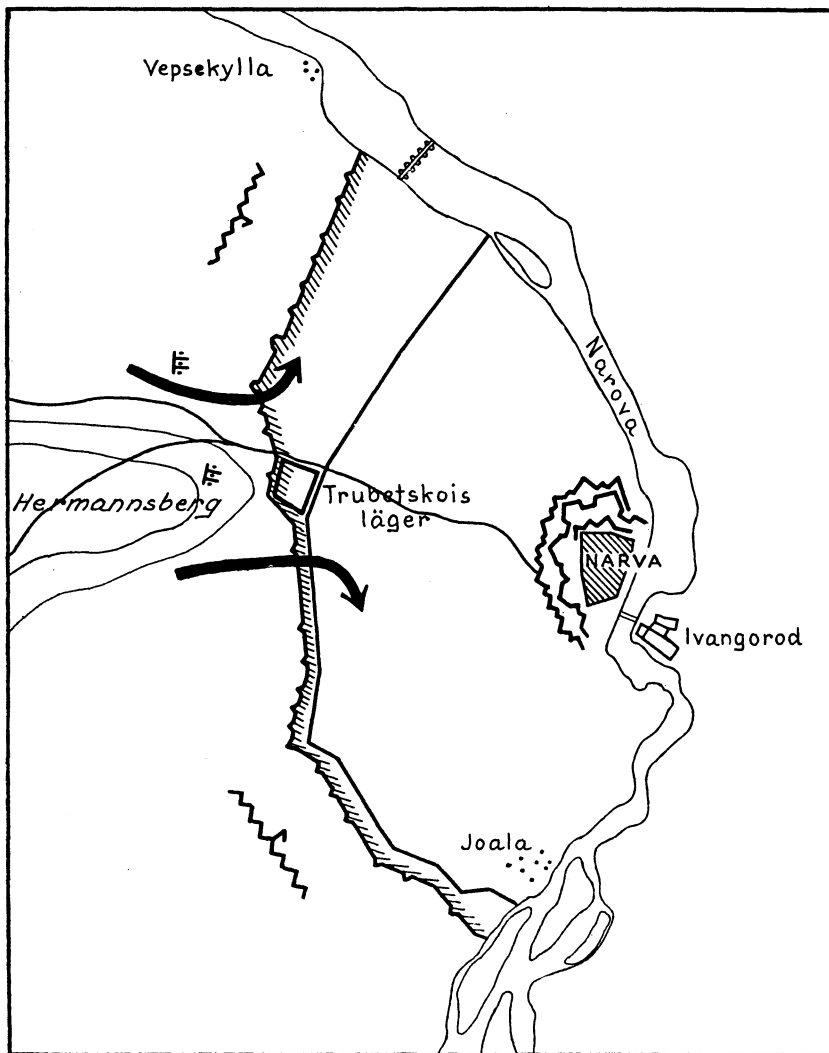
sök utifrån en mot väster riktad cirkumvallationslinje. Mellanrummet mellan de två var ytterst snävt tillmätt; ännu fullt tydliga spår i marken visa på sina håll ett avstånd mellan linjerna om endast 50 m. Blott i norr, där utbredda sumpområden ännu i dag göra slagfältet svårt att beträda, vidgades avståndet, och cirkumvallationslinjen drogs längre västerut. Detta var för övrigt nödvändigt även av den orsaken, att den ryska härens enda förbindelseväg över floden, en nyanlagd pontonbro, måste skyddas. Den permanenta broförbindelsen låg ju oåtkomlig bakom Narvas fästningsverk. Längden av cirkumvallationslinjen kom på sådant sätt att bli avsevärd: omkring 7 km.

Redan dessa korta antydningar böra ha visat den ryska ställningens svagheter: den stora utsträckningen, det ringa djupet samt återtågsvägen direkt ur norra flanken. Härtill kom grupperingens rent defensiva prägel, ytterligare accentuerad av starka befästningsarbeten med bastioner samt hinderlinjer och spanska ryttare. Särskilt kraftigt utbyggd blev en stödjepunkt — furst Trubetskois läger — ungefär i ställningens mitt, där landsvägen västerifrån ledde in mot de ryska linjerna.

Utan tvivel stämde anordningarna väl överens med härskande uppfattning om sådana arbetens utförande. Väl hade ryssarna själva ringa erfarenhet om den kontinentala skolans teorier och konstmässiga förfaringssätt. Men tsaren hade genom August den starke fått till sin hjälp ett antal i västerländska krigsbruk förfarna officerare, främst hertigen av Croy och generallöjtnanten von Hallart, vilken senare hade uppgjort planen för samt haft ledningen av befästningsarbetena.

Den armé, som samlats inom de ryska linjerna, syntes icke heller vara att förakta. Enligt svensk tradition skulle dess numerär ha uppgått till 80,000 man. Man vet emellertid, att endast ungefär hälften av styrkan utgjordes av »reglerade trupper», medan återstoden kännetecknats som »sammanraffsat cannaille». Också de ryska källornas uppgifter om antalet taffeltäckare, kockar, betjänter och andra icke stridande göra en sådan uppdelning sannolik. Men även om den ryska arméns stridande styrka endast uppgick till inemot 40,000 man, vill det synas, som om detta bort vara väl tillräckligt mot å ena sidan Narvas lilla garnison om 1,800 man, å den andra Konungens armé om tio och ett halvt tusen krigare.

Kvaliteten på de ryska trupperna var givetvis ojämn; general



Schematisk skiss över den svenska genombrytningen vid Narva.

Hallart säger dock i sin dagbok efter inspektion på ett frontavsnitt, att »alle Regementer wahren nicht allein wol gekleidet, sondern auch wol exerciert, auch wol armiert». — Eliten utgjordes av de Preobraschenska och Semjonovska gardesregementena, vilka den ryska ledningen klokt nog placerat inom ställningens norra del, där varje hot mot pontonbrons återtågsväg med alla medel måste kunna tillbakavisas.

De åtgärder, vilka vidtagits på rysk sida, voro emellertid avpassade för att hejda en motståndare, som väntades uppträda efter den lineara krigskonstens internationellt fastslagna »principer». Allt borde, såsom nederländskt skolade befälhavare i annat sammanhang uttryckte saken, gå »ordentligen till». Man ägde rätt att förutse, hurusom en annalkande fiende först av allt borde anlägga fasta stödjepunkter för att därefter systematiskt arbeta sig fram mot de ryska linjerna. Han skulle helt säkert besluta sig för ett regelmässigt och långsamt förlöpande ställningskrig; framförallt skulle han komma att endast »sagteligen avancera». — Det var så tidens skick och bruk. Med en befälhavare och en armé, vilka icke voro sinnade att strida efter de på kontinenten sedan länge vedertagna reglerna, var närmare umgänge icke önskvärt!

Men om sedvänjorna från nederländska krigsskådeplatser blivit följda vid Narva, skulle avgörandet ha kunnat taga dygn och veckor, om det nu alls stått att vinna. Till sådan väntan fanns icke tid för den svenska ledningen. Landet hade plötsligt och utan varning angripits av tre fientliga makter, sammanslutna i fast och målmedvetet förbund. Mer än någonsin förr gällde det statens tillvaro och folkets frihet. När så var fallet, kunde de lineara kabinettskrigens konstmässiga manövreringar och schematiska fäktningar icke leda till målet. Här fanns ett obetingat krav på snabbt anfall och på avgörande — mot den ene först, mot den andre därefter.

Sådant hade det svenska väldets läge varit från statens ursprung och början. Från första stund hade land och folk varit omgivna av fientligt sinnade grannar, som ville förvägra den framväxande nationen rätten till fritt liv. Och svårigheterna hade skärpts, då dessa grannar träffat avtal om gemensamt uppträdande. Redan i 1400-talets sista decennium hade den danske kung Hans med Ivan III Vasiljevitj i Moskva undertecknat en traktat om »kärleksfullt förhållande och broderlighet», ett förbund, som i sina verkningar ledde till Sten Stures fall. Det svenska väldets nödtvungna och naturliga strävan att vidga det trånga utrymmet mellan omgivande fiender förde senare till konflikter med nya grannar. Gustaf II Adolfs tre ärvda krig hade givit en fingerisning om, vad man skulle kunna vänta. Vid det stora nordiska krigets utbrott var fienderingen fullt sammansvetsad.

För oss, som under världskrigets år varit vittnen till det kring-

slutna tyska rikets kamp på alla fronter, måste innebörden av det forna svenska väldets läge framstå med större tydlighet än för äldre generationer. Vi kunna lättare fatta det oavvisliga behovet av att äga tillgång till en hastigt stridsberedd krigsmakt, duglig och utbildad att genom avgörande slag vinna bestämda framgångar i den ena riktningen för att därefter kunna insättas till lösande av motsvarande uppgifter i den andra. Vid det påtvingade nordiska krigets utbrott framträdde för Sverige — på samma sätt som för Tyskland år 1914 — detta behov med ökad styrka.

Kravet på den svenska krigsmakten år 1700 var alltså fullt klart.

Möjligheten till detta kravs uppfyllande låg i den urgamla svenska krigsorganisationens grund och byggnad.

Det är, enligt författarens bestämda åsikt, just dessa två faktorer, som med fullt fog berättiga till påståendet om en specifik nordisk krigskonst, en offensiv och till avgörandet syftande krigskonst, i skarp motsättning till den kontinentala, västeuropeiska, vilken alltjämt var dröjande och defensiv. I Norden framträdde med full tydlighet det krigspolitiska och strategiska lägets fordran på avgörande; möjligheten att ernå detta gavs genom truppernas kvalitet, deras organisation, krigsduglighet och ledning. Var och en, som vill följa de svenska allmogehärarnas prestationer under Engelbrekt och Sturarna, för att därefter ägna en tanke åt samtida företeelser på det kontinentala Europas slagfält, skall utan svårighet finna de vittskilda utvecklingslinjernas grundorsaker.

Karl XII kunde av sin armé framför Narva fordra vida mera, än som varit tänkbart för en befälhavare över mellaneuropeisk trupp. Och han måste — med hänsyn till läget — fordra det allra högsta. Den saken var fullt klar, redan då Konungen från arméns sista nattläger vid Lagen den 19 november lät skjuta dubbel svensk lösen »till teckn åth Staden att Succursen wore ankommen». Till och med inom de ryska linjerna måtte man, trots den stora numerära överlägsenheten, ha hyst en oroande känsla av att något ovanligt skulle komma att inträffa. Tsaren själv fann sig plötsligen nödsakad »wegen hochwichtiger Ursachen nacher Moscau zu reyssen»! Befälet överlämnades till den högst motvillige hertigen av Croy »in dem Nahmen Gottes».

Den 20 november, då Konungen från den svagt sluttande jord-

åsen Hermannsberg personligen iakttagit de ryska linjerna, träffade han också sina dispositioner »mot alla regler». Han grupperade sitt infanteri i två mäktiga anfallskolonner, avsedda att genombryta de ryska linjerna, en på vardera sidan om Trubetskoi's läger. Artilleriet skulle, ordnat i två grupper, understödja fotfolkets framryckning och genombrytning samt dessutom vara berett att verka nedhållande mot fiendens starkare utbyggda stödjepunkter. Utanför infanteriets anfallskolonner disponerades delar av kavalleriet för att hindra ett tänkbart ryskt utbrytningsförsök i västlig riktning.

Mot de två genombrottspunkterna samlade Konungen sålunda absolut överlägsenhet. De inom den långa och tunna försvarslinjen grupperade ryska krafterna skulle endast i starkt begränsad omfattning kunna avgiva eld mot anfallskolonnerna eller stödja de angripna frontdelarnas försvar.

Genombrytningen skulle spränga den ryska försvarfronten i tre delar. Därmed vore dock icke vunnit något avgörande av det slag, som här måste falla. Efter genombrytningen borde fördenskull följa en upprullning av den ryska ställningen från mitten och ut mot flyglarna. Viktigast var därvid den norra anfallsgruppens uppgift: det gällde den enda ryska återtagsvägens avklippande. Här förde också generallöjtnanten Rehnschiöld själv det omedelbara befälet.

Sådana voro i all korthet grunddragen för anfallsplanen vid Narva. Som den var uppgjord, så blev den också utförd.

Visserligen berättas, att fienden »sköt som en faan i förstone». Men ryssarna fingo inte lång tid på sig. Dessutom försvårades deras riktning i någon mån av det bekanta snögloppet, »som följde Armeen på ryggen».

På svensk sida sköts reglementsenligt endast en enda salva. Ingen stannade för att ladda om. I stället grep man genast till de blanka vapnen och fullföljde anfallet. Det hela var så enkelt: »Dherpå luppo wij strax till, wärjan i handen, och reef neder dheras spanska ryttare, och gingo så in — —.»

I en värld, där den orimligt överdrivna tron på eldens betydelse eljest behärskade allt och alla, löste Konungens armé utan minsta konstigheter eller lineartaktiskt krångel sin uppgift att genombryta en starkt befästad linje. De karolinska krigarna följde endast helt lugnt sin Konungs befallning och sina befälhavares föredöme. De luppo strax till — — och gingo så in!

Det låg helt säkert en säregen offensiv anda och kraft över de svenska anfallskolonnerna. En deltagare lämnar denna skildring: »så snart att Säldataerna fingo see ryska lägret woro de intet att hålla, utan önskade alla och begärade med en mun att straxt gå på fienden löst oacktat de fyra dagar marcherat i diupa och wåta vägar, seijandes Dalekarlarna, som mycket wäl giorde, släpp oss i Gudz nampn i håret med ryssen, som förorsakat att wij måst marchera så lång och swår wäg — —».

Klockan var 2 på eftermiddagen, då anfallet sattes i gång. På en kvarts timme var den ryska fronten splittrad i tre delar och all gemensam ledning omöjliggjord. 4,000 kosacker under generalen Scheremetjew, vilka varit grupperade längst i söder, vid Joala, störtade sig besinningslöst i floden och funno till stor del sin död i den strida forsen.

Och så började upprullningen.

Om svenskarnas framfart i norr berättar Hallart: »... und jagten sie die Russen aus einem Werck in das andere — — dass alles wie eine Herde Schaef ineinander lief, ein Regiment in das ander.» Under tyngden av flyende hopar brast pontonbron — den enda reträttvägen.

I närheten av dess landfäste hunno dock de ryska gardesregementena i sitt desperata motstånd mot det framsvepande anfallet att ordna ett slags »vagnborg», vars betvingande krävde både tid och omgruppering av de insatta krafterna. Konungens fasta ledning övervann dock steg för steg varje hinder. Gardesregementena, vilkas minne hedrats med ett ryskt monument på platsen för striden, måste slutligen kapitulera. Samma öde övergick Trubetskoi's läger, och till sist kom, sent på natten, turen till den södra ryska flygeln. Pontonbron var nu återställd — av ryskt manskap men under svenskt befäl — och över den skickades det ryska manskapet att tåga åter till sitt land. Den stora ryska armén hade upphört att existera.

*

En av österns väldigaste anstormningar mot det svenska väldets gräns var bruten och avslagen. Visserligen kom slagets resultat icke att bli omedelbart bestående. Men i sina verkningar betecknar kampen omkring Narva dock ett bevarande av Östersjöområdet vid västerlandets kultur, vid dess samhällsskick och rättsordning. Härutinnan är slagets betydelse enorm. N a r v a

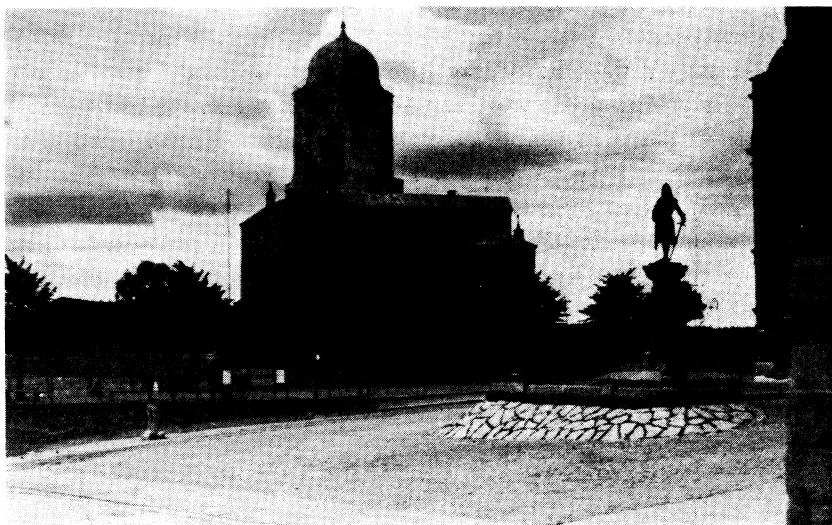
Olof Ribbing

borde för oss svenskar framstå som ett samlande begrepp i långt högre grad, än vad Maraton varit värt att göra för hellenerna. *Narva* är en fackla, som i stormaktstidens skymning belyser den av Estlands folk i tacksamt minne bevarade »gamla goda svenska tiden». *Narva* ger oss slutligen en riktig bild av svensk mannadygd och mannakraft i Konungens och rikets tjänst.

Därför skall ett svenskt minnesmärke ha sin plats på slagfältet! —

Norr om Finska viken står invid Viborgs slott och fäste, trots gränsområdets skiftande öden, alltjämt Tyrgils Knutssons befälände gestalt. Än längre norrut har Gustaf II Adolf vid gränsdragningen intill Ladoga bortom Salmis låtit rista orden: »*Fausto numine duret opus.*»

Med samma önskan — att en nådig försyn må låta verket bli bestående — vill man gärna hälsa det svenska minnesmärket på slagfältet vid *Narva*.



Tyrgils Knutsson vid Viborgs slott.